

УДК 343.226

Олександр Миколайович ХРАМЦОВ,

доктор юридичних наук, професор

професор кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0137-2626>

ПСИХІЧНА НЕДОТОРКАННІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Право на недоторканність відноситься до природних прав людини і громадянина. Воно характеризується одночасно правом на фізичну та психічну недоторканність. Це право включає декілька взаємопов'язаних складових (елементів), які називають можливості правомочності. По-перше, це право на позитивні дії, а саме можливості користуватися і розпоряджатися своїм тілом згідно своєї свідомості та волі. По-друге, право пред'являти вимоги до інших осіб виконувати обов'язки по не втручання у фізичну та психічну складову особистості. По-третє, право отримувати захист з боку держави, в тому числі і кримінально-правовий, від посягань на фізичну та психічну недоторканність особи.

На наш погляд, право людини на особисту психічну недоторканність – це суб'єктивне, особисте, немайнове право людини на забезпечення недоторканності природного протікання психічних (інтелектуальних, вольових та емоційних) процесів від негативних протиправних впливів з боку інших осіб.

Слід зазначити, що психічна недоторканність особи, на відміну від фізичної недоторканності не має належного захисту кримінально-правовими засобами. Фактично, цей захист обмежується в більшості випадків, встановленням кримінальної відповідальності за погрози як самостійне кримінальне правопорушення або спосіб вчинення певних правопорушень. Кримінальні правопорушення, які посягають на психічну недоторканність особи розміщуються в різних розділах Особливої частини законодавства про кримінальну відповідальність. Психічна недоторканність виступає в них як основним, так і додатковим об'єктом.

Об'єкт виступає обов'язковим складу кримінального правопорушення і має важливе як теоретичне, так і практичне значення. Це значення полягає в наступному: він розкриває суспільну небезпечність правопорушення, визначає характер його суспільно небезпечних наслідків, дозволяє здійснити правильну кримінально-правову кваліфікацію, провести розмежування різних кримінальних правопорушень, розмежувати кримінальні правопорушення з іншими тощо.

В науці під об'єктом кримінального правопорушення розуміється те, на що посягає особа, яка вчиняє діяння і чому заподіюється шкода чи існує реальна можливість заподіяння такої шкоди. Традиційним є підхід до визнання об'єктом злочину суспільних відносин. Не дивлячись на дискусійні питання, які виникають, вважаємо, що підхід щодо суспільних відносин як об'єкту кримінального правопорушення є найбільш обґрунтованим. Він дозволяє охопити всі блага, цінності тощо, які поставлені під кримінально-правову охорону. Разом з тим ці питання вимагають галузевих і комплексних наукових досліджень, які повинні визначити змістовні характеристики, структуру, механізми спричинення суспільно небезпечних наслідків об'єктам кримінально-правової охорони.

Психічна недоторканність характеризує соціальний зв'язок як елемент суспільних відносин, а фактично це право людини на психічну недоторканність від

суспільно небезпечних посягань. Таким чином, психічна недоторканність як об'єкт кримінального правопорушення – це суспільні відносини, які забезпечують недоторканність природного протікання психічних (інтелектуальних, вольових та емоційних) процесів в організмі людини від негативних протиправних впливів з боку інших осіб.

Психічна недоторканність – це не тільки природне, суб'єктивне немайнове право людини і громадянина, а і фактичний стан захищеності психіки людини від кримінально протиправних посягань. На відміну від недоторканності фізичної, психічна недоторканність людини кримінальним законодавством охороняється недостатньо. Традиційною є точка зору про те, що тонкі аспекти функціонування психіки людини не можуть бути належним об'єктом правового захисту. Це обумовлено цілою низкою причин, в тому числі і неможливістю втручання в психічну діяльність іншої особи з метою вчинення кримінального правопорушення. Але це не так. Ми погоджуємося з С. О. Яременко який наголошує, що сучасний рівень розвитку високих технологій в даній сфері, зокрема, сучасні розробки у сфері нейронауки та психології маніпуляцій вказують на те, що «невразливість» людського розуму до сторонніх впливів більше не є незаперечною у XXI сторіччі... Інтенсивні дослідження впливу на свідомість людини та процесу прийняття людиною рішень, що проводяться в нейрорабораторіях насьогодні, показують, що сфера психічного більше не є «езотеричною» матерією і заслуговує на реальну увагу законодавця [1, с. 563-564].

Впливи на психічну недоторканність людини проявляються у всіх сферах існування останньої. Вони мають різні рівні інтенсивності від незначних до суспільно небезпечних. Під психологічним впливом традиційно розуміється вплив на психічну складову людини (свідому та несвідому), що призводить до зміни її поведінки та нанесенню людині різного виду психічної шкоди. Найнебезпечніші впливи на психічну недоторканність відносяться до кримінального психічного насильства.

О. П. Дзьобань та В. Г. Пилипчук зазначають, що нині життєдіяльність суспільства ускладнюється вектором агресії й насильства, їх специфічного заломлення у відповідній соціально-економічній і культурній ситуації регіональних інформаційних просторів і тимчасових характеристик соціуму. На тлі явищ кризи й нестабільності інформаційне насильство виявляється неминучим елементом суспільного буття [2, с. 6]. В попередніх наших роботах вже давалися визначення поняття психічного насильства як кримінально-правової категорії. Підним ми розуміємо умисний, суспільно небезпечний вплив на психіку іншої особи, вмотивований ворожою, інструментальною або негативистською мотивацією, який здійснюється інформаційним (дією чи бездіяльністю) чи позаінформаційним шляхом всупереч чи поза волею людини і впливає на свободу її волевиявлення або спричиняє психічну та (або) фізичну шкоду [3, с. 393].

Саме цей вид діяння, що посягає на психічну недоторканність наносить найбільшу шкоду. Потрібне належне кримінально-правове забезпечення протидії цьому явищу, яке полягає в розробці та прийнятті нових і вдосконаленні чинних кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за прояви психічного насильства та інші психічні впливи на особу, а також підвищенні ефективності практики їх застосування.

Список бібліографічних посилань:

1. Яременко С. О. Психічна недоторканність людини як об'єкт кримінально-правового захисту. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конференції профес.-виклад. та аспірантс. складу*. 2014. Т. 1. Одеса: Фенікс С. 562-564.
2. Дзьобань О. П., Пилипчук В. Г. Інформаційне насильство та безпека: світоглядно-правові аспекти: монографія Харків: Майдан, 2011. 244 с.
3. Храмцов О. М. Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства: монографія. Харків: НікаНова, 2015. 472 с.